ПРАВОВА ПРИРОДА СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

КРАВЧУК Мар'яна Юріївна - д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету

ORCID: 0000-0001-9987-0484

УДК 342.9

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.3.34

У статті з'ясована значущість актів адміністративного судочинства, яка полягає в тому, що вони можуть впливати на забезпечення правомірності діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації ними публічно-владних повноважень. Досліджено, що до процесуальних актів-документів належать: адміністративний позов, постанова, ухвала, адміністративний договір, повістка, судовий виклик. Призначення кожного акта-документа є різним, залежно від стадії (етапу) адміністративного судового процесу. Зроблено висновок про те, що судове рішення адміністративного суду будь-якої інстанції, незалежно від виду провадження, повинно відповідати ряду вимог, зокрема бути законним і обґрунтованим, гранично повним, зрозумілим, чітким, обов'язково містити відповідні частини з додержанням їх послідовності, безумовним, безальтернативним та доступним. Також акцентовано увагу на тому, що при прийнятті цих рішень важливу роль має відігравати така засада адміністративного судочинства як внутрішня незалежність судді.

Ключові слова: адміністративне судочинство, суд, суддя, внутрішня незалежність судді, судове рішення, акти адміністративного судочинства.

Постановка проблеми

Становлення України як демократичної та правової держави вимагає наявності не лише задекларованих принципів верховенства права і забезпечення прав та свобод людини, а й ефективних механізмів їх захисту. Необхідною умовою існування будь-якої правової держави є здійснення адміністративного судочинства, яке забезпечує можливість захисту прав та інтересів осіб від порушень збоку суб'єктів, наділених владними повноваженнями.

Адміністративне судочинство покликане реалізувати закріплений у Конституції України принцип відповідальності за свою діяльність перед людиною та право кожного оскаржувати у суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також забезпечити посилення судового контролю за законністю діяльності адміністративних органів.

Застосування положень КАС України на практиці показали недосконаліть деяких його норм, що зумовило внесення до кодексу цілої низки змін та перегляд багатьох положень на предмет їх конституційності та надання їх офіційного тлумачення Конституційним Судом України. Тому можна з упевненістю стверджувати, що адміністративне судочинство потребує комплексного дослідження проблемних питань, зокрема тих, що стосуються вимог до судових рішень, їх форми, порядку ухвалення, внутрішньої незалежності судді при їх прийнятті, меж законної сили тощо.

Стан дослідження проблеми

Окремі питання, пов'язані з сутністю адміністративного судочинства та ухваленням судових рішень, висвітлені в роботах таких

науковців, як: О. Т. Боннера, В. Д. Бринцева, І. П. Голосніченка, А. І. Єлістратова, Н. Б. Писаренко та інших. Однак, незважаючи на велику кількість праць з даної проблематики, надалі залишаються актуальними ряд питань.

Метою статті є дослідження правової природи судового рішення в адміністративному судочинстві України, а також визначення місця судового рішення серед процесуальних актів.

Виклад основного матеріалу

Судова влада в Україні покликана відігравати найважливішу роль у розбудові демократичної та правової держави, бути найміцнішим гарантом дієвого та своєчасного захисту прав і свобод громадян. Створення адміністративних судів в Україні зумовлює необхідність розкриття правової природи актів, які уособлюють результати розгляду та вирішення адміністративних справ, оскільки останні є виявом конфліктної ситуації, що склалася внаслідок порушення органами публічної влади норм законодавства чи прав фізичних та юридичних осіб – невладних суб'єктів публічно-правових відносин. Значущість актів адміністративного судочинства полягає в тому, що вони можуть впливати на забезпечення правомірності діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації ними публічно-владних повноважень.

Акти адміністративного судочинства відображають відповідне процесуально-правове реагування адміністративного суду на перебіг розгляду та вирішення справи, яке формалізує владне волевиявлення даної інституції [1, с. 301].

Особливу увагу дослідженню процесуального акта-документа приділено вченими-цивілістами. У свою чергу, О. М. Перунова на підставі аналізу загальних ознак процесуального акта-документа, функціонального його призначення для кожної стадії цивільного процесу визначає, що процесуальні акти-документи у цивільному судочинстві – це система судових актів, які мають правовий (офіційний) характер, закріплюють процесуальні дії суду та інших суб'єктів процесу на кожній стадії цивільного процесу, за своїм функціональним призначенням з дотриманням процесуальної форми і змісту виступають гарантом законності й правопорядку у суспільстві, стоять на захисті громадських інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів та є проявом волі держави [2, с. 15].

Таким чином, розкрити зміст поняття процесуального акта документа в адміністративному судочинстві можна шляхом запозичення категоріального апарату з цивільного процесу, із врахуванням особливостей відносин, які виникають під час розгляду адміністративних справ в адміністративних судах.

Як вказує Е. Ю. Швед, суттєвого доопрацювання потребує проблема форми та змісту кожного з адміністративних процесуальних актів-документів в адміністративних справах, їх систематизація та вироблення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення відповідної правової регламентації [3].

Беручи до уваги, що процесуальні акти-документи приймаються на відповідних стадіях та етапах розгляду адміністративної справи, необхідно вказати на існування їх системи. Це означає наявність їх взаємозв'язку, взаємообумовленості та цілісності, адже у процесі вирішення адміністративної справи приймається рішення по суті щодо наявності чи відсутності публічно-правового спору. Тобто недоцільно розглядати процесуальні акти-документи лише як сукупність відповідних судових актів, що закріплюють процесуальні дії учасників адміністративного судового процесу. Слід враховувати, що ці дії здійснюються у зв'язку з вирішенням конкретної адміністративної справи і тому відповідні акти, що їх закріплюють, не є розрізненими.

Процесуальні акти-документи в адміністративній справі – це система офіційних актів, які закріплюють процесуальні дії суду та інших учасників адміністративного судового процесу на кожній його стадії (етапі), приймаються з дотриманням необхідної процесуальної форми та змісту з метою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій [3].

До таких процесуальних актів-документів слід віднести: адміністративний позов, постанову, ухвалу, адміністративний договір, повістку, судовий виклик. Призначення кожного акта-документа є різним, залежно від стадії (етапу) адміністративного судового процесу. Крім того, існує відмінність у межах кожного з названих видів актів і, відповідно, різноманітними є і вимоги, які до них висуваються, а також значення для здійснення адміністративного процесу.

Слушною є позиція П. В. Вовка, який зазначає, що судовий адміністративний процес спрямований на вирішення адміністративної справи і виражається у здійсненні операцій з нормами адміністративного процесуального права, а рішення адміністративних судів закріплюються в офіційних актах-документах – постановах, ухвалах, які складаються із дотриманням вимог юридичної техніки [4, с. 114].

Судові рішення адміністративного суду за характерними рисами питання, яке вирішується цим судом, мають дві форми: ухвала та постанова. Судова ухвала не вирішує справи по суті і спрямована, перш за все, на правове впорядкування проходження справи в адміністративному суді, а в деяких випадках – на документаційну фіксацію закінчення провадження у справі без прийняття судового рішення.

Так, наприклад, адміністративний суд може здійснювати оформлення процесуальних дій у вигляді ухвали, якщо: приймається рішення про відкриття, зупинення або припинення провадження у справі; позов залишають без розгляду в разі наявності припиняючих чинників (наприклад, непідвідомчості конкретної справи адміністративному суду); виникає необхідність роз'яснення судового рішення по суті справи; забезпечується підготовка слухання справи (адміністративним судом залучається до участі в адміністративному судочинстві спеціаліст, експерт чи перекладач).

Правовою основою прийняття судового рішення в адміністративній справі є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, спеціальний кодифікований акт адміністративного судочинства – Кодекс адміністративного судочинства України (який саме і визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах), інші нормативно-правові акти.

Сутність судових рішень визначається не лише встановленою для них чинним законодавством процесуальною формою, а й залежністю від ланки та складників судової системи, що їх приймає і визначає їхній зміст.

Як цілком слушно зауважив О. М. Шиманович, питання про сутність судового рішення є питанням про головну ознаку, що характеризує судове рішення як правовий інститут і визначає його місце серед інших актів державних органів. Сутність судового рішення не може бути зрозумілою поза зв'язком зі змістом, формою і завданнями судової діяльності [5, с. 137].

На переконання В. С. Стефанюк, сутність судового рішення полягає в тому, що воно є актом правосуддя, який захищає права сторін, правопорядок у державі шляхом вирішення правових спорів між сторонами по суті. Суть судового рішення полягає в захисті прав сторін шляхом підтвердження наявності або відсутності правовідносин, взаємних прав та обов'язків сторін і в примусі до відповідної, зазначеної в рішенні поведінки [6, с. 217].

Загалом сучасне праворозуміння судового рішення характеризується як акт правосуддя у справі, яким підтверджується факт порушення прав та законних інтересів учасників правовідносин і окреслюється шлях його відновлення, що становить зміст системи правової охорони.

До обов'язкових ознак судових рішень належить необхідність дотримання відповідної процедури їх прийняття, тобто за своєю сутністю, на відміну від правозастосовних рішень адміністративних органів, вони мають відповідати досягненню мети щодо встановлення безспірності у юридичному конфлікті. Лише судовий орган, на відміну

від адміністративного органу, уповноважений таким чином вирішити юридичний конфлікт і прийняти рішення, яке має бути виконано учасниками спору беззаперечно [7, с. 373].

Судове рішення у справах адміністративної юрисдикції слід розглядати як акт правосуддя, ухвалений іменем держави у відповідній процесуальній формі на підставі повного, об'єктивного, всебічного й неупередженого аналізу всіх фактичних обставин адміністративної справи згідно з нормами матеріального та процесуального права і чіткій відповідності з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, котрим адміністративний суд вирішує публічно-правовий спір сторін по суті, зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій чи клопотань, що набирає законної сили та підлягає обов'язковому виконанню на всій території України у порядку, встановленому адміністративно-процесуальними нормами.

Аналіз чинного адміністративно-процесуального законодавства дозволяє цілком аргументовано стверджувати, що судове рішення адміністративного суду будь-якої інстанції, незалежно від виду провадження, повинно відповідати ряду вимог, зокрема бути законним і обґрунтованим, гранично повним, зрозумілим, чітким, обов'язково містити відповідні частини з додержанням їх послідовності, безумовним, безальтернативним та доступним. Також варто акцентувати увагу на тому, що при прийнятті цих рішень важливу роль має відігравати така засада адміністративного судочинства як внутрішня незалежність судді.

Отже, судове рішення – це процесуальний акт-документ, який ґрунтується на встановлених у судовому розгляді фактах і застосуванні норм права, яким вирішуються по суті вимоги з метою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Судовим рішенням підсумовується комплекс застосування судом матеріальних і процесуальних норм, причому останні регламентують діяльність суду і забезпечують тим самим правильність застосування норм матеріального права.

Висновки

Таким чином, судове рішення є комплексним або системним поняттям, що включає в себе усі акти, прийняті судом у результаті здійснення правосуддя у будь-якому виді провадження, характеризується особливостями, притаманними рішенню органу державної влади, рішенню суду, а також ознаками, пов'язаними із реалізацією судової влади в процесі адміністративного судочинства. Під судовим рішенням в адміністративній справі, на нашу думку, необхідно розуміти акт-документ, що є результатом судового розгляду справи в адміністративному провадженні, прийнятий на підставі та відповідно до норм чинного законодавства у визначеному процесуальному порядку з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Література

1. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Наукова думка, 2007. 586 с.

2. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук. Х., 2007. 20 с.

3. Швед Е. Ю. Поняття процесуального акту-документу з адміністративних справ. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07sejzas.pdf.

4. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук. О., 2009. 204 с.

5. Шиманович О. М. Проблема сутності (правової природи) судового рішення в цивільному процесуальному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2004. Вип. 62. С. 137-140.

6. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія. Х.: Консум, 2003. 464 с.

7. Смокович М. Суддівська незалежність і дисциплінарна відповідальність: пошук балансу. *Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5-6 липня 2018 року). Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 373-381.

Kravchuk M.

LEGAL NATURE OF A COURT DECISION IN ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

The article reveals that the judiciary in Ukraine is called upon to play the most important role in building a democratic and legal state, to be the strongest guarantor of effective and timely protection of citizens' rights and freedoms. The creation of administrative courts in Ukraine necessitates the disclosure of the legal nature of acts that embody the results of consideration and resolution of administrative cases, since the latter are a manifestation of a conflict situation that has arisen as a result of violation by public authorities of the norms of legislation or the rights of individuals and legal entities – non-governmental subjects of public legal relations. The significance of acts of administrative proceedings lies in the fact that they can influence the legality of the activities of executive authorities and local self-government bodies during the exercise of their public powers. It has been studied that procedural acts-documents include: administrative lawsuit, resolution, decision, administrative agreement, summons, subpoena. The purpose of each act-document is different, depending on the stage (stage) of the administrative judicial process. In addition, there is a difference within each of the named types of acts, and accordingly, the requirements imposed on them are diverse, as well as their significance for the implementation of the administrative process. It has been established that the judicial decisions of the administrative court, depending on the characteristics of the issue being resolved by the administrative court, have two forms: a ruling and a resolution. It has been concluded that the judicial decision of an administrative court of any instance, regardless of the type of proceedings, must meet a number of requirements, in particular, be lawful and justified, extremely complete, understandable, clear, must necessarily contain the relevant parts in accordance with their sequence, unconditional, without alternative and accessible. Attention is also focused on the fact that when making these decisions, such a principle of administrative judicial proceedings as the internal independence of the judge should play an important role.

Key words: *administrative proceedings, court, judge, internal independence of the judge, court decision, acts of administrative proceedings.*